

अस्वस्थ करणाऱ्या गोष्टींचेच तो आकलन अवलोकन करतो. ही त्याची दृष्टी म्हणजे त्याचा जीवनविषयक दृष्टिकोन.

आकलन, अवलोकन आणि लेखकाचा जीवनविषयक दृष्टिकोन या तिन्ही गोष्टी परस्पराश्रयी असतात. या तिन्ही गोष्टी परस्परांना समृद्ध करीत नेतात, विकास घडवीत नेतात किंवा कधी कधी एकमेकींचा संकोच करीत नेतात. हे मी उदाहरण देऊन स्पष्ट करतो.

मध्यमवर्गीय समाजाबाहेर मराठी माणसाचा एक खूप मोठा समूह होता आणि त्याची सुखदुःखं मध्यमवर्गीयांपेक्षा वेगळी होती. आजही आहेत. पण ही सुखदुःखं खाडिलकर-रांगणेकर यांच्या अवलोकनाच्या कक्षेत आली नाहीत. हरी नारायण आपटे यांच्या कादंबरीत आली नाहीत. याचा परिणाम काय झाला? प्रत्येक विधवा झालेल्या हिंदू स्त्रीला केशवपन करावेच लागते ह्यामुळे अस्वस्थ होणाऱ्या हरी नारायण ह्यांनाही मुळीच केशवपन न करता, वैधव्यानंतर दुसरा विवाह करणाऱ्या आणि तरीही हिंदू म्हणून जगणाऱ्या अनेक स्त्रिया आपल्या अवतीभवती आहेत हे दिसलेच नाही. परिणामी त्यांच्या या आकलनाला त्यांच्या अवलोकनाचीच एक मर्यादा पडली. विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या बहिणीला प्रवेश नाकारताना 'हिमालयाला' ही घाम फुटलाच असेल ! पण हा घाम पाहण्याचे धैर्य कानेटकरांनी दाखवले नाही. त्यामुळे महर्षिला आव्हान देणाऱ्या गोष्टी समोर आल्यानंतर त्यांचे व्यक्तिमत्व उजळून निघाले की परिस्थितीशरण झाले हे नाटकात यायचे राहूनच गेले. गावकुसाबाहेर राहणाऱ्या जन्मदलितांना सवर्ण गुलामासारखे वागवतात याचे सूक्ष्म अवलोकन दलित लेखनात आले. पण एवढ्या गुलामीत गेल्या दोन हजार वर्षांपासून जगत आलेला जन्मदलितांचा समाज ते गाव सोडून न जाता ह्याच गुलामी लादणाऱ्या समूहाबरोबर का वागत आला याचे आकलन करायला हवे असे दलित लेखकाला फारसे वाटले नाही. तसे झाले असते तर त्याच्या अवलोकनाचे क्षेत्र अधिकच विस्तारले असते. याला प्र.ई.सोनकांबळे यांच्या सारख्याचा एखादा अपवाद असतो.

सारांश आकलन आणि अवलोकन या परस्पराश्रयी असणाऱ्या गोष्टी परस्परांना समृद्ध करू लागतात. तसेच परस्परांचा संकोचही करू शकतात, हे आपण ध्यानात घेतले पाहिजे. लेखकाने आपले अवलोकन-आकलन आपल्या जीवनविषयक दृष्टिकोनाने मर्यादित करता कामा नये. आपला समाज जातीजातींचा बनलेला असल्यामुळे आपल्या या दृष्टिकोनाला इतक्या मर्यादा आहेत की, त्यामुळे लेखक म्हणून समृद्ध होणे आपण नकळतपणे स्वतःच नाकारत जातो. दुदैवाने 'प्रतिभा' नावाच्या दैवी शक्तीने तर आमच्या लेखकाला फारच पंगू करून टाकले आहे. गेल्या दोन हजार वर्षांपासून आपल्याकडे 'प्रतिभा' नावाच्या दैवी शक्तीचा विचार होत आला आहे. लेखक कवी दुर्मिळ असतात. ते असे दुर्मिळ का ? या प्रश्नाचे उत्तर कदाचित जुन्या जगामध्ये दिले जाताना लेखकाजवळ 'प्रतिभा' नावाची